

IN MEMORIAM
W. H. WACHTER

In het tijdschrift, dat hij zoveel jaren met liefde, nauwgezetheid en wetenschappelijke ernst redigeerde, op de plaats waar hijzelf aan zoveel belangrijke leden der K.N.B.V. een laatst vaarwel toeriep, moet ik hem nu met een kort woord gedenken. Bijna 50 jaar zijn wij vrienden geweest en meer dan 40 jaar hebben wij een werkgemeenschap gevormd. Het valt mij dan ook zwaar.

WILLEM HENDRIK WACHTER werd op 5 December 1882 te Rotterdam geboren. Hij doorliep de toenmaals zeer bekende school voor M.U.L.O. van de heer A. L. BARTELDs en deed op zijn veertiende jaar toelatingsexamen voor de „Vormschool”, de enige opleiding tot onderwijzer, die Rotterdam in die dagen bezat. Daar leerden wij elkaar kennen. De muziek bracht ons samen en ons beider liefde voor de botanie versterkte die band. In 1901 slaagde hij voor zijn onderwijzersexamen en werd geplaatst aan de school van de heer P. HAVERHORST, de bekende entomoloog. Het was de tijd, dat HEUKELS in De Levende Natuur zijn vindplaatsenonderzoek aanving en spoedig werkten wij daaraan mede. Beiden behoorden wij tot de oprichters der Rotterdamse Natuurhistorische Club, waarvan HAVERHORST voorzitter was, een vriendenkring, waarin W. al spoedig belast werd met de redactie der Mededelingen. Tot zijn dood toe is hij lid van die Club gebleven, verzuimde slechts enkele vergaderingen en gaf door het houden van talrijke mededelingen en demonstraties van zijn belangstelling blijk. Zijn interesse voor oude botanische werken deed hem de connectie met HAVERHORST aanhouden, ook toen deze om gezondheidsredenen naar Breda vertrok. Vele boeken uit diens bibliotheek vonden in die van W. een plaats (en zijn nu met zijn verdere botanische werken aan het Rijksherbarium gelegateerd).

Achtereenvolgens behaalde W. de hoofdacte, de acten Frans, Engels, Duits en Wiskunde i.o. en de middelbare acte K-1. In 1907 ging hij over naar het U.L.O. en in 1912 naar het M.U.L.O. Maar in die tijd bestond er groot gebrek aan leraren in natuurlijke Historie. Al was het nooit W.'s bedoeling geweest in dat vak te gaan studeren, de directeur der H.B.S. 3, die zijn reputatie als uit-

W. H. WACHTER

nemend docent kende, wist hem over te halen bij hem als leraar op te treden, zijn wiskunde-studie er aan te geven en voor de acte K-IV te gaan werken. Na het behalen dier acte werd hij in 1919 vast aangesteld. Het werken aan die H.B.S. stelde hem te leu: die school had vele parallelklassen met als gevolg weinig afwisseling in de rooster. Zo moest W. bijv. op Maandag les geven aan de 5 eerste klassen en vijfmaal achtereen de schoonheden van vleermuis en boterbloem ontvouwen aan de leergierige Rotterdamse jeugd! Gelukkig kreeg hij, toen hij ook wiskunde moest doceren, afwisselender werk. Vrij spoedig kwam daar echter een eind aan: door de snelle ontvolking der binnenstad daalde het aantal leerlingen sterk, zodat de school werd opgeheven en W. werd gedetacheerd aan de Gemeentelijke Kweekschool voor Onderwijzers. In die sympathieke omgeving voelde hij zich bijzonder op zijn plaats. Zijn leerlingen roemden niet alleen zijn wijze van lesgeven maar ook de belangstellende zorg, die hij voor ieder persoonlijk over had. Zijn overige uren moest hij geven aan het Lyceum voor meisjes. Dat was een school waar vrije orde heerste, hetgeen niet strookte met W.'s opvattingen omtrent regelmatig en vruchtdragend onderwijs. Toen dan ook in 1936 een tweetal leraren in de biologie op wachtgeld moesten worden gesteld, verzocht W. daartoe te mogen behoren. Er brak nu voor hem een tijd aan, waarin hij slechts 's avonds les behoefde te geven aan de Academie voor Beeldende Kunsten en Technische Wetenschappen. Deze Middelbaar-Technische school lag W. nauw aan het hart. Hij kon met warmte spreken over de inspanning, die de arbeidersjongens zich getroostten, om na hun zware dagtaak des avonds nog wiskunde te leren. In zijn klasse heerste dan ook een voortreffelijke geest, en grote waardering, achting en liefde zijn hem daar ten deel gevallen.

Nu hij op wachtgeld gesteld was, kreeg hij veel tijd vrij voor zijn botanisch werk en hij vond dat heerlijk. Tot de oorlog toe heeft hij daarvan buitengewoon genoten. De oorlog bracht hem veel verdriet: huiselijke moeilijkheden, voedselschaarste, enz., zodat hij er na de bevrijding lichamelijk slecht aan toe was. Hij knapte echter spoedig weer wat op, al voelde hij zich in de zomer van '46 toch niet in staat de excursie naar Ootmarsum mee te maken. Dat was heel wat voor hem, want de zomerexcursie der K.N.B.V. was steeds een der hoogtepunten van het seizoen. Een verblijf van enige weken in het rustige Boskoop scheen hem bijzonder goed gedaan te hebben. Toen ik op 29 Augustus bij hem was, voelde hij zich uitstekend, zat vol plannen en wij spraken af om op 1 September na de vergadering in Amsterdam onze discussie te vervolgen. Wel is hij naar die vergadering op weg geweest, maar in de trein voelde hij zich

onwel; hij is in Leiden uitgestapt en naar huis teruggekeerd. Daar is hij rustig naar bed gegaan, geen idee hebbend, dat de draad op het punt stond te breken. Een plotselinge hartaanval heeft hij niet kunnen doorstaan. Hij is kalm met een glimlach op de lippen gestorven.

Met hem is heengegaan een goed en nobel mens, een trouw vriend, een man van uitnemend verstand en geduldig wetenschappelijke speurzin; daarnaast mild, eenvoudig, gewoon, doch van een gewoonheid, die ik mijzelf mocht wensen. Hij bezat een enorm détail-geheugen en wist daardoor van vele dingen; maar hij sprak niet geleerd en schreef niet hoogdravend. Doch wat hij zei en schreef had een eigen cachet. Zijn brieven, die ik 35 jaar lang wekelijks ontving, zijn stille getuigen van zijn vriendschap en medeleven, maar ook van zijn gemoedelijke humor en fijne geestigheid. Nooit trad hij uit eigen beweging op de voorgrond: hij hield er niet van

in het brandpunt der belangstelling te staan. Hij kon, al bezat hij geen robuuste gezondheid, enorm veel werk verzetten, want hij was altijd bezig. Er is geen minuut in zijn leven geweest, die hij niet kon verantwoorden. Tot het einde toe heeft hij gewerkt. In ons laatste gesprek gaf ik de wens te kennen een copie te bezitten van een kaart-register, dat hij had aangelegd. Nauwelijks was ik weg, of hij schafte zich dozen en kaarten aan en besteedde de laatste dagen van zijn leven aan het copiëren, om ze Zondag als een verrassing voor mij mee te nemen naar Amsterdam. De kaarten zijn aangekomen, maar hij niet!

Hij had zijn hart verpand aan de botanie en was een geboren verzamelaar. Onze collecties, sinds 1902 tot één herbarium JANSEN & WACHTER verenigd, breidden zich enorm uit, niet alleen door het groot aantal adventiefterreinen om Rotterdam en Schiedam en door de talrijke binnen- en buitenlandse ruilconnecties, maar ook door een toevallige omstandigheid. Tot de leden der Rotterdamse Natuur-historische Club behoorde nl. ook Dr VAN DER FEEN, leraar aan de H.B.S. 5. Hij was eigenlijk apotheker en had van planten niet veel verstand. Op zijn school bevond zich in sterk verwaarloosde staat het grote herbarium der vroegere Clinische School. Wij maakten de afspraak, dat wij daaruit een bruikbaar herbarium van inlandse planten voor hem zouden samenstellen: de rest mochten wij houden. Helaas was van de prachtige collectie door insectenvraat enorm veel bedorven. Ze bevatte o.a. de herbaria van J. en C. BROERS met vele planten van DOZY, VAN DEN BOSCH, MOLKENBOER, WITTEWAAL, VAN HALL en andere grootmeesters der floristiek, het herbarium OUDEMANS, de exsiccaten van REICHENBACH en nog een aantal buitenlandse collecties.

De talrijke vondsten van „nieuwe” soorten brachten ons in connectie met Dr L. VUYCK met als gevolg, dat wij op 9 Febr. 1902 benoemd werden tot lid der Ned. Bot. Vereniging. Wij maakten dus het gehele overgangstijdperk mede, dat W. in het Gedenkboek zo voorzichtig en onpartijdig heeft beschreven, niettegenstaande hij geheel aan de zijde van VUYCK en GOETHART heeft gestaan. Onder invloed van WENT werd het herbarium en de bibliotheek der Vereniging uit Leiden naar Haarlem overgebracht, zeer tot schade der Vereniging en tot last van het Rijksherbarium, dat nu aan buitenlandse bezoekers geen inlandse planten kon tonen. Bij die gelegenheid besloten SCHIPPER, LAKO en wij, onze herbaria aan Leiden te legateren. De floristische en systematische studies, bij het bewerken van ons herbariummateriaal gemaakt, werden eerst in De Levende Natuur, later in het Nederlands Kruidkundig Archief gepubliceerd. Van deze Floristische Aantekeningen zijn de nummers

2, 7, 10, 17, 21, 27, 29, 31, 32, 33 grotendeels of geheel van W's hand.

Sinds 1925, toen het grootste deel van zijn herbarium naar Leiden was overgebracht, begon W. zich meer en meer in de mossen te specialiseren. Waren er in het begin nog een aantal mossenkenners, die met elkaar contact hielden, langzamerhand slonk dat aantal, zoodat W. gedwongen was zich voor moeilijke kwesties tot buitenlanders te wenden en ongewild groeide hij tot de Nederlandse mossenspecialist. In één zijner brieven (Jan. '39) zucht hij: „Wanneer later mocht blijken, dat er in mijn determinaties fouten schuilen, dan is mijn isolement daarvan grotendeels de schuld.” Hij reveideert alle mossen uit het Rijksherbarium, brengt zelf een uitgebreide collectie bijeen, publiceert een Naamlijst, later ook een voor de Levermossen, determineert onder opoffering van veel tijd de collecties hem door Nederlandse en buitenlandse bryologen en sociologen toegezonden en publiceert een deel van zijn resultaten als Bryologische Aantekeningen 1—10 in het Kruidkundig Archief. (Evenals al onze herbariumstudies onder ons beider naam verschenen, zijn ze zo goed als uitsluitend van zijn hand). Als gevolg van zijn werk komen er vooral onder de jongeren weer mossenliefhebbers naar voren. In zijn laatste brief (27 Aug. '46) schreef hij: „De Bryologie wordt tegenwoordig door vele jongeren krachtdadig aangepakt. Als men zijn best gedaan heeft belangstelling daarvoor te wekken, is het een verblijdende gedachte, dat die belangstelling ook bij anderen bestaat. Ik wil hun werk steun geven zo lang en zo veel ik kan, maar helaas is mijn tijd beperkt. Hoe ouder men wordt, hoe meer zich het werk ophoopt, dat men graag nog af wil doen, voor men het hoekje omgaat. Ik heb mij verbonden een levermosflora te schrijven. Dat geeft voor 2 of 3 jaar werk, waarbij ik denk al het herbariummateriaal uit Leiden nog eens door te werken. Ik heb het aangenomen, omdat men met plannen maken niet verder komt en men meer heeft aan een flora die bestaat, al zijn er onnauwkeurigheden in, dan aan een ideale flora in de lucht.” Hij was er reeds aan begonnen en had het tabelwerk klaar, doch hij heeft ze niet kunnen afmaken. Gelukkig is dat wel het geval geweest met zijn andere flora's. Na het overlijden van HEUKELS in 1936 had W. de zorg voor diens flora's op zich genomen. Deze waren de laatste jaren voor HEUKELS' dood onvoldoende verzorgd geweest en bestonden uit zeer heteroog materiaal, zodat ze niet volledig genoeg waren voor een wetenschappelijke flora en te moeilijk hanteerbaar voor een schoolflora. Eerst kwam de geïllustreerde flora aan de beurt. Tal van fouten werden hersteld, de opgaven aangevuld, de tabellen gewijzigd, de nomenclatuur in overeenstemming ge-

bracht met de internationale regels, ook aan de sociologie werd een plaats ingeruimd, kortom er kwam een betrouwbaar en niet te uitgebreid boek voor in de plaats. Daarnaast verscheen de *Beknopte Flora*, een werk, dat alleen nog uit piëteit HEUKELS' naam draagt, maar geheel W.'s werk en opzet is: een handig, beknopt boek, dat onmiddellijk populair geworden is en reeds talrijke herdrukken heeft beleefd.

Naast zijn flora's, zijn mossen, zijn herbarium, zijn oude botanische boeken, zijn klassieke en vooral zijn religieuze literatuur, vond W. steeds tijd voor het werk der Botanische Vereniging. Hij behoorde tot de kleine kring van leden, die na de voor hen zo teleurstellende reorganisatie-periode, de moed niet lieten zakken, doch doorgingen met floristisch werk. Door zijn uitgebreide kennis en nooit falend geheugen werd W. al spoedig de vraagbaak voor hen allen. In 1918 werd hij gekozen in de Commissie van Redactie van het Nederl. Kruidk. Archief: hij bleef daarvan de secretaris en de ziel tot het eind. Vanaf het ogenblik dat W. redacteur werd, begon de grote vlucht, die het N.K.A. genomen heeft. Telde het bijv. in 1913 slechts 54 pagina's, in 1936 verscheen een deel van 978 bladzijden. Hij schiftte de copie, maakte alles persklaar, verzorgde de drukproeven, hield zelf de laatste revisie, zodat hij de meer dan 10.000 pagina's, die hij heeft geredigeerd, alle minstens viermaal onder de ogen heeft gehad. Daarbij maakte hij de registers, en daar hij pijnlijk het ontbreken daarvan voor de vroegere delen gevoelde, maakte hij ze ook voor deze. Hij las alle oude botanische en biologische tijdschriften door, om biografische bijzonderheden van de oudere biologen te verzamelen. Een ontzagwekkend kaartregister ontstond, waaruit hij onder de titel „Personalia” 1—5, gedeelten publiceerde. Zijn bedoeling om alles na de oorlog in boekvorm uit te geven, is helaas niet tot uitvoering gekomen. Doch het materiaal wordt in Leiden bewaard.

Ook als secretaris der Commissie voor Bibliotheek en Herbarium heeft W. zich voor de Vereniging zeer verdienstelijk gemaakt. Reeds in zijn eerste jaarverslag gaf hij als bijlage een lijst van Nieuwe Aanwinsten. Hij werd spoedig de rechterhand van SCHOUTE bij de publicatie van de *Catalogus*. Nadat deze in 1924 verschenen was, publiceerde W. een lijst van desiderata en schreef daarbij: „Het „ideaal is natuurlijk, dat de bibliotheek der N.B.V. zo volledig „mogelijk is wat betreft botanische geschriften van Nederlanders, „onverschillig over welk onderdeel der botanie ook.” Naar dat ideaal is hij blijven streven, al moest hij zich ook herhaaldelijk beklagen over de geringe belangstelling der leden. In de loop der jaren heeft hij nog 19 aanvullingslijsten op de *Catalogus* gepubliceerd.

Ook over het Herbarium strekte W. zijn zorg uit. Het was niet het minst aan hem te danken, dat GOETHART aan het verzoek der N.B.V. voldeed en aan het Verenigingsherbarium weer gastvrijheid verleende. Hij voelde het dan ook als een der weinige goede dingen, die de oorlog gebracht heeft, dat Herbarium en Bibliotheek weer in het Rijksherbarium werden verenigd en ondergebracht.

Ook aan de voor het 100-jarig bestaan der Vereniging uitgewerkte plannen nam hij een werkzaam aandeel. Er zou een Flora Neerlandica uitgegeven worden en een Gedenkboek worden geschreven. Voor die Flora bewerkte hij de Liliaceae, de Amaryllidaceae en de Iridaceae en nam, nadat de secretaris, Dr J. HEIMANS, door de Hunnen was meegevoerd, het secretariaat op zich. Met het schrijven van het Gedenkboek was hij zes jaar bezig (het bijeenbrengen van de stof en het verwerken daarvan bracht hem tegelijk tot een reorganisatie van het Archief der Vereniging). Hij heeft de drukproeven van het laatste vel nog gecorrigeerd, maar hij heeft zijn werk niet uitgegeven gezien.

Zo heeft W. in zijn 44-jarig lidmaatschap de Vereniging trouw gediend en bergen werk voor haar verzet; dikwijls ondankbaar werk, dat nu eenmaal gedaan moest worden, omdat niemand anders het deed. De Vereniging heeft hem daarvoor het erelidmaatschap verleend in 1945. Hij had dat zeer zeker verdiend en heeft het dan ook op hoge prijs gesteld.

Zijn wetenschappelijk werk is voor de Leidse Universiteit aanleiding geweest om hem het eredoctoraat in de Wis- en Natuurkunde te verlenen. Die tiende Januari 1946 was het hoogtepunt van zijn leven. Hij verheugde zich zeer over de hiermede uitgesproken officiële erkenning van de betekenis der floristiek voor de wetenschap. Maar vooral deden hem goed de overtalrijke bewijzen van waardering en vriendschap die hem bij deze gelegenheid uit binnen- en buitenland gewerden. En daar had hij recht op! Steeds heeft hij voor iedereen klaar gestaan met hulp en raad.

De vijfde September 1946 hebben wij hem op Crooswijck ter ruste gelegd, gedekt door bloemen, die hij in zijn leven zo lief had. En talrijk waren de getuigenissen van rouw over zijn heengaan, van verslagenheid over de ontstellend grote leegte die hij naliet, van waardering voor wat hij tot stand bracht, van dankbaarheid voor een vriendschap die over het graf heenreikt.

Moge de herinnering aan het vele dat hij heeft verricht, aan de tradities die hij heeft gevormd en de geest van verdraagzaamheid die hij naliet, aan de Nederlandse floristen nog vele jaren de weg blijven wijzen.

1946.

P. JANSEN.